

De Eeuwige is mijn hoog vertrek

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e schriftlezing: Psalm 62

2^e schriftlezing: Hebrëen 11,8-16; 39-40; 12,1-2a

Gemeente van Jezus Christus,
De schrijver van de brief aan de Hebrëen schrijft over de gemeente van Christus. Hij gebruikt daarvoor het beeld van een stoet. Hij schetst de gemeente als een lange stoet onderweg.
Dat beeld heeft de schrijver van de Hebrëenbrief niet helemaal van zichzelf. Hij had de tocht voor ogen van het volk Israël door de woestijn, een tocht van veertig jaar. Je ziet ze gaan: een lange stoet van mensen, en boven hen, voor hen uit een wolk. Het is de wolk van Gods aanwezigheid die hen voorgaat, met hen meetrekt onderweg.
Dit beeld van de stoet en de wolk gebruikt de schrijver van de Hebrëenbrief opnieuw, maar dan veel omvangrijker. De stoet beslaat veel meer tijd: vele eeuwen in plaats van veertig jaren. En er loopt een veel groter aantal mensen mee dan het toenmalige aantal Hebrëers.

Wij lopen in een stoet van mensen die door God geroepen zijn. Een stoet die is begonnen met Abraham en Sara en sindsdien niet meer is gestopt. Nee, eerder nog begon die stoet, met Henoch, die wandelde met God. Steeds weer, de eeuwen door, sloten mensen zich aan met eenzelfde visioen voor ogen: een plek, een stad waar vrede heerst en gerechtigheid woont, waar tranen worden afgewist en honger wordt gestild.
Wij lopen in een stoet, samen met mensen uit alle landen van de wereld. En onze burens lopen er ook. Wij lopen samen met mensen, die nooit een kerk van binnen zien, maar wel datzelfde visioen voor ogen hebben: de stad van vrede voor alle mensen, waar het eerlijk aan toegaat en niemand meer gebrek lijdt.

Iedereen die weleens in een demonstratie meegelopen heeft, kent de euforie én de ongemakken die met demonstreren gepaard gaan: de zere voeten en de koude handen. Verontwaardiging over de agressie van automobilisten die zich tussen de voetgangers door willen dringen. De knagende twijfel: zou dit helpen? Maakt het iets uit? Wat doe ik hier?! Schaamte ook voor anderen: ze schreeuwen te hard, of hun leuzen zijn niet de jouwe. Je zou er niets mee te maken willen hebben.

Maar dan gaat de stoet de bocht om. En opeens krijg je, van de zijkant, zicht op al die mensen die voor je lopen, en al die mensen die volgen. Zij óók allemaal in de stoet! Al die mensen met hetzelfde doel voor ogen, hetzelfde verlangen. Dat moet toch wat uitmaken....
Af en toe hebben we zo'n uitzicht nodig, om te beseffen dat wij de enigen niet zijn en ook de eersten niet. Zicht hebben we nodig, zo nu en dan, op wie ooit ver, ver vooraan liepen. Mensen als Abraham en Sara. Of mensen uit de kerkgeschiedenis, of de nabije geschiedenis. Hun verhalen vertellen we, om ons door hen te laten inspireren, door hun moed of vindingrijkheid, of volharding, of hun geloof. Of om te leren van de fouten die ze maakten. Want niets menselijks was hen vreemd.

Om die reden hebben we 'Allemaal heiligen' als jaarthema gekozen en staan we iedere week op zondag stil bij een geloofsgetuige, van wie de sterfdag in die week valt. Vandaag is dat Etty Hillesum. Haar sterfdatum is 30 november 1943.
Etty werd in 1914 geboren, in een joods gezin. Ze studeerde rechten en Slavische talen in Amsterdam. Daar, in Amsterdam, maakte ze het begin van de oorlog mee, de Tweede Wereldoorlog. Tegen de achtergrond van de steeds meer om zich heen grijpende jodenvervolging maakt zij een bijzondere geestelijke ontwikkeling door, waarvan zij verslag doet in haar dagboeken. Zij put geestelijke kracht uit haar meditatieve omgang met God, die ze in haar eigen ziel ervaart. Ze komt tot het inzicht dat hulp van God berust op Gods weerloosheid, die vraagt om menselijke toewijding. Etty ervaart dat zij God moet helpen.
Vanuit die innerlijke toewijding zette Etty zich in om het leed van de mensen om haar heen zo veel mogelijk te verzachten. Met name in het doorgangskamp Westerbork heeft zij voor veel mensen iets betekend. Op 15 september 1943 wordt zij samen met haar ouders en broer op transport gesteld naar Auschwitz. In een afscheidsbrief schrijft ze: 'Ik sla mijn Bijbel open op een willekeurige plek en lees dit: De HEERE is mijn hoog vertrek (Psalm 62,3 Statenvertaling).

Ik wil in deze preek een paar fragmenten uit haar dagboeken voorlezen. Allereerst over hoe zij de beschutting van dat 'hoge vertrek', die vaste burcht van God ervoer:

18 mei 1942. [...] De bedreigingen van buiten steeds groter, en terreur stijgt met de dag. Ik trek het gebed om me heen als een donkere beschuttende muur, in het gebed trek ik me terug als in een kloostercel en treed dan weer naar buiten, 'gesammelter' en sterker en weer bijeengeraapt. Zich terugtrekken binnen de gesloten cel van het gebed, dat wordt voor mij een steeds grotere realiteit en ook meer zakelijkheid. Die innerlijke geconcentreerdheid richt hoge muren om mij heen op waarin ik mezelf weer terugvind, me uit alle verstrooiingen weer bijeenraap tot een geheel. En ik zou me kunnen voorstellen dat er tijden kunnen komen waarin ik dagen achtereen geknield lag, totdat ik eindelijk voelde dat er beschuttende muren om me heen kwamen te staan waarbinnen ik niet uiteen kan vallen en mezelf verliezen en te gronde gaan.

Over de zinrijkheid van het leven en over Etty's eigen plek in de stoet van eeuwen de volgende fragmenten:

3 juli 1942, vrijdagavond half 9 (---)

Goed, deze nieuwe zekerheid dat men onze totale vernietiging wil, aanvaard ik. Ik wéét het nu. Ik zal anderen niet met mijn angsten lastig vallen, ik zal niet verbitterd zijn wanneer anderen niet begrijpen waar het bij ons joden om gaat. De ene zekerheid zal door de andere niet aangevreten of ontkracht worden. Ik werk en leef door met dezelfde overtuiging en vind het leven zinrijk, tóch zinrijk, al durf ik dat nauwelijks meer in gezelschap te zeggen.

Het leven en het sterven, het lijden en de vreugde, de blaren van de kapotgelopen voeten en de jasmijn achter het huis, de vervolgingen, de ontelbare wreedheden, alles en alles is in me als één krachtig geheel en ik aanvaard alles als één geheel en begin steeds beter te begrijpen zomaar voor mezelf, zonder dat ik het nog aan iemand uit zou kunnen leggen, hoe het alles in elkaar zit. Ik zou lang willen leven om het later toch nog eens te kunnen uitleggen en als me dat niet vergund is, welnu, dan zal een ander het doen en dan zal een ander mijn leven verder leven, daar waar het mijne is afgebroken en daarom moet ik het zo goed en zo overtuigd mogelijk leven tot de laatste ademtocht, zodat diegene die na mij komt niet helemaal opnieuw hoeft te beginnen en het niet meer zo moeilijk heeft. Is dat ook niet iets doen voor het nageslacht?

En de volgende avond schrijft Etty (4 juli 1942):

maar het leefde ergens in me: door de eeuwen heen zijn de mensen geweest en hebben zij hun voeten op Gods aarde kapotgelopen, in kou en in warmte en het hoort ook bij het leven. Dat is de laatste tijd steeds sterker bij mij: tot in m'n kleinste dagelijkse handelingen en gewaarwordingen sluipt een vleugje eeuwigheid. Ik ben niet alleen moe of ziek of treurig of angstig, maar ik ben het samen met miljoenen anderen uit vele eeuwen en het hoort bij het leven en het leven is toch schoon en het is ook zinrijk in z'n zinloosheid, mits men maar voor alles een plaats inruimt in z'n leven en het hele leven als één eenheid in zich meedraagt; dan is het toch op de een of andere manier een gesloten geheel. En zodra men onderdelen daarvan wil uitschakelen en niet accepteren en men eigenmachtig en willekeurig dít van het leven wel wil aanvaarden en iets anders niet, ja dan wordt het inderdaad zinloos omdat het niet meer een geheel is en alles willekeurig wordt.

En nog één klein fragmentje over 'wandelen' (zoals Henoch) (14 juli 1942):

stuk geschiedenis helemaal dragen zonder eronder te bezwijken. En als een keer begonnen bent met God te wandelen, ja dan wandel je maar door het hele leven is dan één uit wandelen gaan, zo'n merkwaardig gevoel.

Op 12 juli 1942 schrijft Etty haar 'zondagavondgebed' dat op velen diepe indruk heeft gemaakt. Hieruit het volgende fragment:

ding roepen. En haast met iedere hartslag wordt het me duidelijker: dat je ons niet kunt helpen, maar dat wij jou moeten helpen en dat we de woning in ons, waar jij huist, tot het laatste toe moeten verdedigen. Er zijn mensen, het is heus waar, die nog op het laatste ogenblik stofzuigers in veiligheid brengen en zilveren vorken en lepels in plaats van jou, mijn God. En er zijn mensen die hun lichaam in veiligheid willen brengen die alleen nog maar behuizingen zijn voor duizend angsten en verbitteringen. En ze zeggen: mij zullen ze niet in hun klauwen krijgen. En ze vergeten dat men in niemands klauwen is, als men in jouw armen is. Ik begin alweer wat rustiger te worden, mijn God, door dit gesprek met jou. Ik zal in de naaste toekomst nog heel veel gesprekken met je houden en je op die manier verhinderen van me weg te vluchten. Je zult ook nog wel eens schrale tijden in mij beleven, mijn God, niet zo krachtig gevoed door mijn vertrouwen, maar geloof me, ik zal voor je blijven werken en ik zal je trouw blijven en je niet verjagen van mijn terrein.

(..) De jasmijn achter mijn huis is nu

Terug naar het beeld van de stoet. Ooit liepen ze daar, ver vooraan Abraham en Sara, en een heel eind achter hen David de psalmendichter. En Etty Hillesum en talloze anderen. We noemen hun namen, omdat het ons helpt om zelf gaande te blijven en onze koers te bepalen. Om zicht te houden op die stad van vrede waarin we soms nauwelijks meer kunnen geloven. Dan helpt het soms om te kijken naar wat die anderen zagen.

Vandaag noemen we niet alleen die verre voorgangers

in geloof. We noemen ook de namen van hen, die het afgelopen jaar gestorven zijn. Ze hoorden bij ons. Ze hadden een eigen plek in de stoet, die nu is leeggefallen. We missen hen als gemeente. En voor sommigen van ons is het gemis héél erg groot. Zij weten niet hoe verder te gaan zonder degene met wie zij tot voor kort zo intensief zijn opgetrokken.

Over de gestorvenen doet de schrijver van de Hebreeënbrief die bijzondere, troostende en bemoedigende uitspraak dat zij een wolk van getuigen

vormen. Hij refereert daarmee naar de wolk als beeld van Gods nabijheid. Zij die gestorven zijn, zijn nu bij God, zijn nu in Gods nabijheid.

Die wolk is ook ons nabij. Die trekt met ons mee, die gaat ons voor. Zo blijven degenen die er niet meer zijn toch met ons meegaan.

Wanneer wij hier de namen noemen van hen die gestorven zijn, dragen we hen op aan God én dragen we hen mee in onze herinnering. Zoals de wolk met

ons meetrekt onderweg.

We gedenken hen in de kring van de gemeente, omdat ze eenzelfde visioen met ons deelden, eenzelfde hoop koesterden, omdat ze ons een richting wezen of moed inspraken.

Of eenvoudig om wie ze waren, omdat we van hen hielden.

Amen